

Hallituksen esitys Eduskunnalle perintökaaren muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Ehdotuksen mukaan parannettaisiin eloonjääneen puolison asemaa ja kehitettäisiin perintökaaren avustusta ja hyvitystä koskevia säännöksiä.

Eloonjäänyt puoliso saisi oikeuden hallita kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana. Rintaperillisellä ja testamentinsaajalla olisi kuitenkin oikeus esittää vaatimus jäämistön jakamisesta.

Rintaperillisen esittämästä jakovaatimuksesta tai perittävän tekemästä testamentista huolimatta eloonjääneellä puolisollla olisi oikeus pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoitten yhteisenä kotina käytetty tai eloonjääneen puolison kodiksi sopiva asunto, jollei sopivaa asuntoa kuulu eloonjääneen puolison omaan varallisuuteen. Asuntoon luettaisiin kuuluvaksi tavamukainen asuntoirtoimisto. Jos eloonjääneelle puolisolle ei voitaisi turvata edellä tarkoitettua asuntoa, olisi hänellä oikeus saada sen asemasta avustusta kohtuullista toimeentuloaan varten.

Jos perittävältä ei ole jäänyt rintaperillistä,

eloönjäänyt puoliso perisi edelleen ensiksi kuolleen puolison, mutta hän voisi päinvastoin kuin nykyisin toimittaa ensiksi kuolleen puolison perillisiä sitovalla tavalla jaon itsensä ja näiden kesken.

Avustusta voitaisiin ehdotuksen mukaan suorittaa perittävän kihlakumppanille ja sellaiselle eloonjääneelle puolisolle, jolla ei muutoin ole ehdotuksen mukaan oikeutta jäämistöön sekä henkilölle, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa.

Avustussäännöstöä ehdotetaan lisäksi täydentäväksi hyvitystä koskevalla säännöksellä. Ehdotuksen mukaan perillinen voisi saada jäämistöstä hyvitystä, jos hän on 18 vuotta täytettyään jatkuvasti työllään avustanut perittävää tämän elinkeinon tai ammatin harjoittamisessa taikka taloudessa saamatta siitä kohtuullista korvausta.

Laki perintökaaren muuttamisesta ehdotetaan tulemaan voimaan noin kuuden kuukauden kuluttua siitä lukien, kun eduskunta on lain hyväksynyt.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ ..	1	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	10
YLEISPERUSTELUT	3	1. Laki perintökaaren muuttamisesta	10
1. Esityksen yhteiskunnallinen merkitys	3	3 luku. Puolison perintöoikeudesta ja oikeu-	
1.1. Tavoitteet	3	desta hallita jäämistöä	10
1.2. Keinot	4	8 luku. Avustuksesta ja hyvityksestä	12
1.2.1. Eloojäänyt puoliso ja rintaperilli-		12 luku. Testamenttiin perustuvasta käyttöoi-	
nen sekä testamentinsaaja	4	keudesta	15
1.2.2. Eloojäänyt puoliso ja toissijainen		19 luku. Pesänselvittäjästä ja testamentin toi-	
perillinen	5	meenpanijasta	15
1.2.3. Avustus ja hyvitys	6	23 luku. Perinnönjaosta	16
2. Asian valmistelu	6	2. Voimaantulo	16
2.1. Valmisteluelimet	6	LAKITEKSTI	17
2.2. Lausunnonantajat	7	Laki perintökaaren muuttamisesta	17
2.3. Eduskunnan toivomus	8	LIITE	20
2.4. Eloojääneen puolison asema muissa poh-		Rinnakkaistekstit	20
joismaissa	8		
3. Esityksen organisatoriset ja taloudelliset vaiku-			
tukset	9		
4. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja	9		

YLEISPERUSTELUT

1. Esityksen yhteiskunnallinen merkitys

1.1. Tavoitteet

Nykyinen perintökaari tuli voimaan vuoden 1966 alusta. Vaikka kansalaisia yleisesti koskevien säännösten tiheään tapahtuvia muutoksia tulee mahdollisuuksien mukaan välttää, perintökaaren muuttamiseen on katsottu olevan aihetta. Perusteluksi uudistustarpeelle voidaan esittää seuraavaa.

Uusi perintökaari pohjautui olennaisilta osiltaan 1920-luvulla käynnistyneeseen valmistelutyöhön. Kuluvan vuosisadan ja erityisesti viime vuosikymmenien aikana tapahtuneet muutokset eivät ole riittävästi päässeet vaikuttamaan perintökaaren sisältöön.

Perinnönjättäjät ovat nykyisin usein iäkkäitä henkilöitä. Vastaavasti perillisasemassa olevat henkilöt ovat harvemmin kuin aikaisemmin alaikäisiä, vaan he ovat suurimmaksi osaksi työiässä olevia, aktiiviväestöön kuuluvia henkilöitä. Näillä seikoilla on merkitystä harkittaessa eri tahojen asemaa perintöoikeuden kannalta.

Perintöoikeuden merkitystä arvioitaessa on huomattava myös sosiaaliturvajärjestelyjen, erityisesti ansioeläkejärjestelmiin liittyvien perhe-eläkejärjestelmien kehitys. Perintö on nykyisin entistä harvemmin merkityksellinen seikka perillisen toimeentulon tyydyttämisen kannalta. Kysymys on erityisesti rintaperillisten kohdalla useimmiten lisävarallisuuden saamisesta. Eloonjääneelle puolisolalle puolestaan perhe-eläkejärjestelmällä tai maksettavalla huoltoeläkkeellä on olennainen merkitys säännöllisen tulon lähteenä. Eloonjääneen puolison saama eläke ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ole riittävän suuri, jotta hän voisi sen turvin säilyttää perintötapahtumaa edeltävän asumistasonsa. Sen vuoksi eloonjääneelle puolisolalle tulisi turvata mahdollisuus jatkaa asumistaan siinä yhteisessä kodissa, jossa puoliset ovat yhdessä ennen toisen kuolemaa eläneet.

Rintaperillisten asemaan vaikuttaa osaltaan myös se, että lapsien lukumäärä on perheessä

nykyisin selvästi pienempi kuin aikaisemmin. Kun samaan aikaan tapahtuneen rinnakkaisen kehityksen johdosta jäämistöihin sisältyvä varallisuus on kasvanut keskimäärin aiempaa suuremmaksi, ovat myös rintaperillisten lakimääräiset perintöosat ja sitä kautta myös heidän lakiosansa usein suurempia kuin aikaisemmin. Kuitenkin valtaosa jäämistöistä on edelleen arvoltaan varsin vähäisiä, joten perinnön saaminen muuttaa vain harvoin olennaisesti perinnönsaajan varallisuusasemaa.

Esityksessä ehdotetaan, että eloonjääneen puolison asemaa parannettaisiin nykyisestä sekä kuolleen puolison rintaperillisiin ja tämän toissijaisiin perillisiin että testamentinsaajaan nähden. Tämä tapahtuisi säätämällä, että eloonjäänyt puoliso saisi pitää kuolleen puolison jäämistön hallinnassaan, jollei rintaperillisen jakovaatimuksesta tai testamentinsaajan oikeudesta muuta johdu ja turvaamalla eloonjääneelle puolisolalle näistä seikoista riippumatta oikeuden jäädä asumaan yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon. Tällä ehdotuksella pyritään myös vähentämään eloonjääneen puolison ja muiden perillisten välisiä ristiriitoja.

Jollei eloonjääneelle puolisolalle voida edellä mainitulla tavalla turvata asuntoa, hänelle voitaisiin tarvittaessa antaa jäämistöön kuuluvista varoista avustusta myös asumiskuluihin. Tämä tulisi kysymykseen esimerkiksi kun puoliset ovat asuneet vuokra-asunnossa ja eloonjäänyt puoliso jatkaa vuokrasuhdetta.

Perintökaaren avustusjärjestelmää ehdotetaan kehitettäväksi myös muissa suhteissa. Avustukseen oikeutettujen piiriä ehdotetaan laajennettavaksi siten, että siihen kuuluisi myös sellainen henkilö, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa. Tällainen henkilö saattaa toisen osapuolen kuollessa joutua varsin vaikeaan asemaan.

Avustusta koskevia säännöksiä ehdotetaan myös muutettavaksi siten, että avustusta voitaisiin antaa perilliselle, joka työsopimusta tekemättä on työllään avustanut perittävää tämän elinkeinon tai ammatin harjoittamisessa taikka taloudessa saamatta siitä kohtuullista korvausta.

1.2. Keinot

1.2.1. Eloonjäänyt puoliso ja rintaperillinen sekä testamentinsaaja

Voimassa olevan perintökaaren mukaan eloonjäänyt puoliso ei peri ensiksi kuollutta puolisoa, jos viimeksi mainitulta on jäänyt rintaperillisiä. Useassa tapauksessa puoliset eivät voi myöskään testamentilla riittävästi turvata lesken asemaa, koska eloonjäänyt puoliso ei ole suojattu rintaperillisten lakiosavaatimuksia vastaan. Käytännön tilanteessa voivat useimmiten joutua vastakkain juuri rintaperillisten ja lesken edut. Eloonjääneen puolison aseman turvaaminen näissä perimystilanteissa on erityisesti perusteltua sen vuoksi, että jäämistö on perukirjoista tehtyjen selvitysten mukaan valtaosassa kaikkia tapauksia verrattain vähäinen. Asunto ja kodissa oleva tavanmukainen asuntoirtaimisto saa tässä suhteessa erityistä merkitystä, koska se useissa tapauksissa muodostaa jäämistön pääasiallisen varallisuuden.

Eloonjääneen puolison asemaa voitaisiin parantaa laajentamalla mahdollisuuksia määrätä omaisuutta hänelle testamentilla. Voitaisiin kokonaan kumota lakiosasäännöstö tai säätää, että eloonjääneen puolison hyväksi tehty testamentti on perittävän ja eloonjääneen puolison yhteisiä rintaperillisiä sitova. Olisi myös mahdollista asettaa puoliso perimysjärjestyksessä ainakin yhteisten rintaperillisten edelle tai antaa eloonjääneelle puolisolle oikeus määrättyyn osaan jäämistöstä, jos rintaperilliset vaativat jäämistön jakamista.

Näitä vaihtoehtoja on kuitenkin tässä vaiheessa pidetty liian pitkälle menevinä. Esillä olevaan ehdotukseen ovat vaikuttaneet muun muassa seuraavat näkökohdat.

Nykyisten aviovarallisuussäännösten ja perintökaaren 8 luvun avustussäännöksen antama suoja eloonjääneelle puolisolle ei ole kaikissa tapauksissa riittävä, vaikka otettaisiin huomioon eloonjääneelle puolisolle maksettavat perhe-eläkkeet ja vakuutuskorvaukset. Rintaperillisten oikeus lakiosaan ei puolestaan ole riippuvainen siitä, onko omaisuuden saaminen välttämätöntä heille heidän toimeentulonsa kannalta. Lakiosien maksamiseksi saattaa olla tarpeen, että jäämistö jaetaan tai omaisuutta myydään. Niissä tapauksissa, joissa jäämistön arvo ei ole suuri, saattaa rintaperillisen lakiosavaatimus vakavasti vaarantaa eloonjääneen puolison aseman. Useimmiten on tällöin kysymys siitä, että eloonjäänyt puoliso saattaa joutua luopu-

maan asunnosta, jossa hän on viimeksi elänyt yhdessä perittävän kanssa.

Testamenttauskäytännöstä tehtyjen selvitysten mukaan valvotuista testamenteista on varsin huomattava osa puolisoiden keskinäisiä testamenteja. Keskinäisen testamentin laativilla aviopuolisoilla on näiden selvitysten mukaan yleensä rintaperillisiä. Puolisot ovat siten pyrkineet parantamaan eloonjääneen puolison suojaa omiin jälkeläisiinsä nähden. Tämä ilmenee myös siinä, että testamentissa on melko usein maininta rintaperillisistä toissijaisina testamentinsaajina.

Voimakkaimmin vahvistaisi eloonjääneen puolison asemaa perimysjärjestyksen muuttaminen siten, että leski saisi rintaperilliset sivuuttaen jäämistön joko kokonaan tai osittain haltuunsa täysin omistusoikeuksin tai siten, että hän saisi siihen täyden määräämisvallan. Tällaista ratkaisua ei kuitenkaan voida pitää rintaperillisen kannalta tyydyttävänä. Eloonjäänyt puoliso saisi tällöin vallan luovuttaa jäämistöön sisältyvän omaisuuden. Tämä käsittäisi myös valtuuden lahjoittaa omaisuutta. Tällöin saattaisi erityisesti sellaisen ensiksi kuolleen puolison rintaperillisen, joka ei ole eloonjääneen puolison rintaperillinen, asema vaarantua.

Jäämistön pitäminen jakamattomana eloonjääneen puolison eliniän on nykyisin melko yleistä. Jäämistön antamisen eloonjääneen puolison hallintaan hänen eliniäkseen voidaan myös monessa tapauksessa katsoa parhaiten vastaavan perittävän tahtoa, vaikka jälkisaädös jääkin useassa tapauksessa tekemättä. Tämän vuoksi ehdotetaan, että eloonjäänyt puoliso saisi pitää jäämistön jakamattomana hallinnassaan, jollei rintaperillisten jakovaatimuksesta muuta johdu.

Ehdotuksessa on lähdetty siitä, että olisi mahdollisimman yksinkertaista siirtää elämään jakamattomassa pesässä. Sen vuoksi eloonjääneeltä puolisolta ei esimerkiksi vaadittaisi hakemusta tai muuta vastaavaa toimenpidettä, jotta hän voisi saada jäämistön jakamattomana hallintaansa. Sen lisäksi eloonjääneen puolison tulee pääsääntöisesti pystyä hoitamaan jäämistön asioita ilman säännöllistä tilintekovelvollisuutta rintaperillisille. Kuitenkin on tarpeen turvata rintaperillisten edut sillä tavoin, että eloonjäänyt puoliso saa ryhtyä jäämistöön olennaisesti vaikuttaviin oikeustoimiin vain rintaperillisten suostumuksella silloin, kun hän hallitsee jäämistöä jakamattomana. Rintaperillisten luvan voisi korvata tuomioistuimen antama lupapäätös. Hallintaoikeutta koskeva

sääntely ehdotetaan toteutettavaksi soveltamalla perintökaaren 12 luvun säännöksiä testamenttiin perustuvasta käyttöoikeudesta.

Jäämistön antaminen kokonaisuudessaan eloonjääneen puolison hallintaan ei ole kaikissa tapauksissa kohtuullinen ratkaisu rintaperillisten tai testamentinsaajan kannalta silloinkaan, kun on kysymys vain käyttöoikeudesta jäämistöön. Ehdotuksen mukaan testamentinsaajalla ja rintaperillisellä olisikin oikeus vaatia jakoa.

Jakovaatimuksen esittämiselle ei ehdotuksessa ole asetettu määräaikaa. Määräaikaan sitomaton jakovaatimuksen esittämismahdollisuutta voidaan puoltaa monilla eri perusteilla. Eloonjäänyt puoliso saattaa henkilökohtaisista syistä olla heti puolisonsa kuoleman jälkeen kykenemätön ryhtymään omaisuuden jakoa koskeviin toimiin. Avoin määräaika sallii muuttuneiden olosuhteiden huomioonottamisen parhaalla mahdollisella tavalla. Eloonjääneen puolison elinolosuhteet saattavat myöhemmin muotoutua sellaisiksi, että jakovaateen esittäminen muuttuneessa tilanteessa koetaan pelkästään luonnolliseksi. Määräaikaan sitomaton jakovaade sallii muun muassa jaon vireille panemisen eloonjääneen puolison solmiman uuden avioliiton johdosta. Toisaalta jako saattaa tulla ajan-kohtaiseksi vasta silloin, kun lesken huollettavana olevat lapset ovat tulleet täysi-ikäisiksi. Lainsäädännöllä ei ole syytä pakottaa rintaperillistä liian aikaisen ja hätiköidyn jakovaatimuksen esittämiseen.

Niissä tapauksissa, joissa testamentinsaaja tai rintaperillinen esittää jakovaatimuksen, on eloonjääneen puolison asema turvattava erityissäännöksin. Rintaperillisen ja testamentinsaajan oikeutta ehdotetaankin rajoitettavaksi siten, että eloonjäänyt puoliso voi jakovaatimuksen esittämättä pitää hallinnassaan puolisoitten yhteisenä kotina käytetyn tai eloonjääneen kodiksi sopivan asunnon asuntoirtoimistoihin, jollei tällaista asuntoa kuulu hänen omaan varallisuuteensa. Asuntoirtoimistoksi katsottaisiin sellainen omaisuus, jota perheen olosuhteet ja omaisuuden normaali käyttötarkoitus huomioon ottaen on pidettävä asumista välttömästi palvelevana. Jos eloonjääneelle puolisolle ei voitaisi turvata asuntoa ja asuntoirtoimistoa, hänellä olisi oikeus saada avustusta myös asumiskustannuksiin 8 luvun 2 §:ssä mainituin edellytyksin. Tavoitteena on avustusta antamalla turvata eloonjääneelle puolisolle kohtuullinen toimeentulo. Tässä suhteessa 8 luvun uudistettu

2 § tähtää samaan tavoitteeseen kuin vastaava voimassa oleva lainkohta.

1.2.2. Eloonjäänyt puoliso ja toissijainen perillinen

Nykyinen perintökaari paransi voimaan tullessaan merkittävästi eloonjääneen puolison perintöoikeudellista asemaa niissä tilanteissa, joissa vainajalta ei jäänyt rintaperillistä. Kuitenkin jo nykyiseen lainsäädäntöön johtanutta hallituksen esitystä eduskunnassa käsiteltäessä huomautettiin, että lesken oikeussuoja jäisi ehdotetussa muodossa eräissä suhteissa puutteelliseksi.

Tärkein toissijaisten perillisten perintöoikeutta puoltava peruste liittyy perintölainsäädännön yhteiskunnalliseen tehtävään. Keskeinen merkityksensä perintöä ja testamenttia koskevilla säännöksillä on katsottu olevan siinä, että ne turvaavat omaisuuden siirtymistä sukupolvelta toiselle. Tältä kannalta perinnöllä on edelleenkin yhteyttä muun muassa perheen ja suvun omistussuhteiden suojaamiseen. Toissijaisille perillisille laissa myönnetty oikeus perintöön onkin juuri ilmaus sukunimien huomioon ottamisesta. Kun toisaalta eloonjääneen puolison asema on mahdollista turvata toissijaisten perillisten perintöoikeutta kumoamatta, on ehdotus rakennettu voimassa olevien perimysjärjestystä koskevien säännösten varaan. Tätä on pidetty perusteltuna senkin vuoksi, että perittävä voi nykyisinkin testamentata omaisuutensa toissijaisten perillisten oikeuden estämättä. Testamenttausvalta mahdollistaa siten sukupolvenvaihdon joustavan järjestämisen silloin, kun esimerkiksi tosiasiallinen yhteys perittävän ja toissijaisten perillisten väliltä puuttuu.

Ehdotuksen mukaan eloonjääneen puolison vaatimuksesta on toimitettava jako hänen ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken. Oikeus vaatia jakoa voitaisiin ulottaa myös toissijaisille perillisille eritoten niissä tapauksissa, joissa eloonjäänyt puoliso on solminut uuden avioliiton. Tätä voitaisiin puoltaa sillä, että perättäisten avioliittojen yleistymisen on aiheuttanut monissa tapauksissa vaikeasti hallittavia jakotilanteita. Jos eloonjääneen puolison solmima uusi avioliitto lisäksi kestää pitkään, saattaa jaon toimittaminen ensiksi kuolleen puolison perillisten ja viimeksi kuolleen puolison perillisten kesken olla huomattavan työlästä. Jakomahdollisuuden an-

taminen toissijaisille perillisille edellyttäisi kuitenkin samaan aikaan eloonjääneen puolison aseman tuntuvaa parantamista. Lisäksi jakomahdollisuus saattaisi estää eloonjäänyttä puolisoa solmimasta uutta avioliittoa ja siten ehdotus voisi vaikuttaa uuden avioliiton solmimista koskevaan harkintaan. Sen vuoksi tällaisen ehdotuksen tekemisestä on pidättäydytty.

Voimassa olevan lain mukaan eloonjäänyt puoliso ei nauti suojaa perittävän tekemää testamenttia vastaan niissä tapauksissa, joissa perittävältä ei ole jäänyt rintaperillistä. Ehdotus parantaisi eloonjääneen puolison asemaa näissä tilanteissa. Eloonjääneellä puolisollla olisi oikeus testamentinsaajan oikeuden estämättä pitää hallinnassaan puolisoloiden yhteisenä kotina käytetty tai siihen verrattava asunto, jollei tällainen asunto kuulu lesken omaan varallisuuteen.

Puolison asumisturvallisuuden parantamista on pidettävä eräänä keskeisimmistä uudistuksista. Muutosehdotuksella pyritään turvaamaan leskelle puolisoloiden aikaisemman asumistason säilyminen. Jollei eloonjääneelle puolisolalle voida turvata asuntoa, on hänellä oikeus perittävän tekemästä testamentista huolimatta saada avustusta 8 luvun 2 §:ssä mainituin edellytyksin.

1.2.3. Avustus ja hyvitys

Edellä käsiteltyihin uudistusehdotuksiin liittyy läheisesti ehdotus perintökaaren 8 luvun 2 §:n mukaisen avustussäännöksen muuttamiseksi. Ehdotuksen mukaan avustusta voitaisiin harkinnanvaraisesti suorittaa jäämistön säästöstä perittävän kihlakumppanille, hänen kanssaan samassa taloudessa asuvalle henkilölle kuten kotiapulaiselle tai perittävän kanssa avioliiton omaisissa olosuhteissa eläneelle henkilölle ja sellaiselle henkilölle, jolla ei esimerkiksi asumuseron tai välien pysyvästi rikkouduttua tapahtuneen erilleen muuttamisen johdosta ole oikeutta jäämistöön. Tällainen oikeus olisi niin ikään eloonjääneellä puolisollla niissä tapauksissa, joissa hänelle ei edellä selostettujen periaatteiden mukaan voitaisi osoittaa asuntoa tai asuntoirtaimistoa. Erityisen tärkeäksi avustusoikeus saat- taan muodostua niissä tapauksissa, joissa perillinen tai yleistestamentin saaja vaatii 25 luvun nojalla jäämistöön kuuluvan maatalan osalleen. Olosuhteista johtuen ei läheskään aina käytännössä voitaisi toteuttaa samanaikaisesti eloonjääneen puolison tarvetta saada asunto ja tilanpidonjatkajan edun mukaista tilan raken-

nusten käyttöä. Elinkeinon jatkuvuuden turvaaminen myös näissä tapauksissa on kuitenkin tärkeätä ilman, että eloonjääneen puolison oikeus asumiseen kohtuuttomasti rasittaa tilanpidonjatkajaa. Toisaalta maatilalla asunut eloonjäänyt puoliso tarvitsee toimeentuloturva- avustussäännös tarjoaa tähän tarkoitukseen joustavan ratkaisun.

Voimassa olevassa perintökaaressa ei ole minkäänlaisia perittävälle tehdyn työn hyvittämistä koskevia säännöksiä sellaisissa tapauksissa, joissa perillinen on työsopimusta solmitta tehnyt työtä perittävän taloudessa saamatta siitä asianmukaista korvausta. Oikeuskäytännössä ei ole myöskään haluttu ilman nimenomaisen säännöksen suoma tulkintatukea velvoittaa suorittamaan korvausta tällaista työtä tehneelle perilliselle. Perillinen on siten saattanut tehdä pitkään työtä nimelisestä korvauksesta ehkä siinä erheellisessä luulossa, että perittävä muistaa häntä testamentilla. Vasta myöhemmin käy ilmi, ettei jälkisaadosta ollut tehty tai että testamentissa oli omaisuus määrätty toiselle henkilölle tai että testamentti ei ollut pätevä. Tällaisia tilanteita varten ehdotetaan säännöstä sellaisen työn korvaamisesta, jonka perillinen on tehnyt avustamalla perittävää tämän elinkeinossa, ammatissa taikka taloudessa. Hyvityssäännöksen ottamista lakiin esitettiin jo nykyistä perintökaarta eduskunnassa käsiteltäessä. Sen jälkeen hyvityssäännöstö on ollut toistuvasti esillä perintöoikeuden uudistamista koskeneissa ehdotuksissa, viimeksi mautilojen perinnönjakoa koskevan lainsäädännön käsittelyn yhteydessä.

2. Asian valmistelu

2.1. Valmisteluelimet

Vuonna 1972 asetettiin komitea, jonka tuli laatia hallituksen esityksen muotoon ehdotukset puolison perintöoikeudellista asemaa, ennakko-perintöä ja rintaperillisen lakiosaa sekä pesänselvittäjän ja pesänjakajan tehtäviä koskevien säännösten uudistamisesta sekä suorittaa selvitys perintölainsäädännön uudistamistarpeesta muiltakin osin ja valmistaa tarvittavat lakiehdotukset. Komitea jätti mietintönsä keväällä 1976 (komiteanmietintö 1975:84).

Perintöoikeuskomitea ehdotti varsin laajaa perintökaaren uudistusta. Keskeisiä kohtia komitean ehdotuksessa olivat eloonjääneen puolison aseman vahvistaminen, erityissäännökset

jäämistöön kuuluvan maatilán jakamisesta, perunkirjoituksesta, pesänselvitystä ja perinnönjakoa sekä kuolinpesän hallintoa koskevien säännösten uudistaminen sekä perillisettä kuolleen henkilön jäämistön selvittämistä ja jakamista koskevien säännösten uudistaminen. Lisäksi komitea ehdotti muutoksia eloonjääneen puolison asemaan ja hänen jälkeensä suoritettavan jaon perusteisiin tilanteessa, jossa ensiksi kuolleella puolisoilla ei ollut rintaperillisiä, sekä muutoksia ennakkoperintöä ja lakiosaa koskeviin säännöksiin, perintökaaren avustussäännöksiin sekä eräisiin muihin perintökaaren säännöksiin.

Oikeusministeriö asetti keväällä 1978 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistaa hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus laiksi perintökaaren muuttamisesta sekä ehdotukset eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Työryhmä sai ehdotuksensa valmiiksi huhtikuussa 1979, jonka jälkeen se lähetettiin lausunnonle.

Työryhmälle annettiin marraskuussa 1979 jatkotoimeksianto, jonka mukaan työryhmän tuli laatia tarkistettu ehdotus hallituksen esitykseksi. Tarkistetussa ehdotuksessaan työryhmä supisti edelleenkin uudistusehdotustaan.

Oikeusministeriö asetti tämän jälkeen 9.9. 1980 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella hallituksen esityksen muotoon laadittu ehdotus perintölainsäädännön eräiden säännösten muuttamiseksi.

Työryhmän keskeisimmät ehdotukset ovat olleet käsiteltävänä olevan esityksen pohjana.

2.2. Lausunnonantajat

Perintöoikeuskomitea hankki työnsä aikana lausunnot laatimastaan mietintöluonnoksesta, joka valmistui vuonna 1974. Näistä lausunnoista laadittu tiivistelmä on julkaistu oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisuna 26/1975.

Perintöoikeuskomitean mietinnöstä hankki oikeusministeriö lausunnon 30 viranomaiselta ja järjestöltä, joista 23 antoi lausunnon. Näistä lausunnoista laadittu tiivistelmä on julkaistu oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisuna 9/1976.

Lausunnonantajien suhtautuminen perintöoikeuskomitean mietintöön oli valtaosaltaan myönteinen. Eräät lausunnonantajat tosin katsoivat, ettei perintökaaren uudistamiseen ole

syitä vielä ryhtyä, koska uusi perintökaari on ollut voimassa vasta verrattain vähän aikaa. Eräissä lausunnoissa puolestaan pidettiin eräiden perintökaaren säännösten uudistamista tarpeellisenä, mutta katsottiin perintöoikeuskomitean uudistusehdotuksen olevan tarpeettoman laajan.

Oikeusministeriö pyysi keväällä 1979 lausunnon siitä ehdotuksesta, jonka keväällä 1978 asetettu työryhmä oli laatinut. Lausuntoa pyydettiin 28 viranomaiselta ja järjestöltä, joista 21 antoi pyydetyn lausunnon. Näissä lausunnoissa kannatettiin erityisesti eloonjääneen puolison vähimmäisosuutta koskevaa säännöstä, joskin osa lausunnonantajista katsoi, että säännöksen soveltaminen saattaisi joissakin tapauksissa johtaa kohtuuttomuuksiin. Eloonjääneen puolison hallintaoikeuteen suhtautui niinikään pääosa lausunnonantajista suopeasti samoin kuin työryhmän ehdotukseen lakiosan täydennyskannemahdollisuuden ja suosiolahjasäännöksen poistamisesta, joskin edellistä suurempi osa lausunnonantajista suhtautui näihin ehdotuksiin torjuvasti. Näistä lausunnoista laadittu tiivistelmä on julkaistu oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisuna 2/1980.

Valtioneuvosto pyysi 8 päivänä lokakuuta 1981 laintarkastuskunnan lausuntoa perintöoikeustyöryhmän ehdotuksesta. Laintarkastuskunta katsoi 7 päivänä toukokuuta 1982 antamassaan lausunnossa, että perintökaaren tiheään tapahtuvaa muuttamista tulisi välttää, mutta yhtyi niihin periaatteellisiin näemyksiin, joita ehdotuksessa oli esitetty lesken aseman parantamisen perusteluiksi. Lausunnossa esitettiin kuitenkin epäilyksiä siitä, oliko ehdotukseen sisältyvä asunnon käsite riittävän selkeä. Lisäksi katsottiin, että ehdotettujen säännösten suhde perintökaaren 25 lukuun jäi epäselväksi. Laintarkastuskunta ei pitänyt esitysehdotuksen säännöksiä onnistuneina siltä osin kuin leskelle ehdotettiin annettavaksi oikeus vähimmäisosuuteen. Säännökset johtaisivat tältä osin laintarkastuskunnan mukaan muun muassa siihen, että lakiosa menettäisi käytännössä merkityksensä antamatta silti takeita lesken asuimistason säilymisestä. Lakiosaa koskevia ehdotuksia laintarkastuskunta piti periaatteelliselta kannalta oikeaan osuvina, mutta osaksi monimutkaisina. Laintarkastuskunta ei katsonut voitavansa puoltaa ehdotettuja säännöksiä avustusoikeuden laajentamisesta. Lisäksi lausunnossa

esitettiin eräitä ehdotettua lakitekstiä ja sen perusteluja koskevia huomautuksia.

Esitysehdotuksen jatkovalmistelussa on otettu huomioon laintarkastuskunnan esittämät huomautukset. Hallitus ei kuitenkaan ole katsonut voivansa hyväksyä laintarkastuskunnan huomautuksia avustusta koskevien säännösten muuttamisesta. Myös eräiltä muilta osin on katsottu, että laintarkastuskunnan esittämät näkökohdat ovat ristiriidassa ehdotuksen oikeuspoliittisten tavoitteiden kanssa.

2.3. Eduskunnan toivomus

Antaessaan kesällä 1982 vastauksensa hallituksen esitykseen laiksi perintökaaren muuttamisesta eduskunta hyväksyi toivomuksen, että hallitus viipymättä antaisi eduskunnalle esityksen perintökaaren osittaiseksi muuttamiseksi lesken asemaa, lakiosaa ja avustuksia koskevien säännösten osalta. Muutokset tulisi toteuttaa siten, että lesken asemaa parannetaan muun muassa turvaamalla hänen oikeutensa asua puolisoiden yhteisessä kodissa silloin, kun asunto muodostaa oleellisen osan perheen varallisuudesta. Avustus- ja hyvityssäännökset tuli saattaa yhteiskunnan kehityksen vaatimalle tasolle. Tällöin tuli tehdä mahdolliseksi tehdyn työn arvon korvaaminen myös maatilaperimysten osalta. Lisäksi hallituksen tulisi selvittää, onko tarpeen helpottaa sukupolven vaihdoksia muussakin elinkeinotoiminnassa kuin maataloudessa.

2.4. Eloonjääneen puolison asema muissa pohjoismaissa

Ruotsi. Puolison kuoleman johdosta toimittavassa pesänjaossa (bodelning) jaetaan sen jälkeen kun kummankin puolison velat on vähennetty asianomaisten avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta jäljelle jäänyt omaisuus tasan. Toinen puoli menee eloonjääneelle puolisolalle, toinen kuolleen puolison perillisille. Eloonjääneellä puolisolalla on myös oikeus perintöön kuolleen puolison jälkeen, jollei tältä ole jäänyt rintaperillisiä. Eloonjääneen puolison kuoltua menee ensiksi kuolleen puolison omaisuus tämän perintöön oikeutetuille perillisille. Pesänjaossa on eloonjääneellä puolisolalla oikeus erottaa puolisoiden avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta tarpeellista asuntoirtaimistoa ja

vastaavaa omaisuutta sekä muuta omaisuutta niin paljon, että se yhdessä hänelle kuuluvan avio-oikeudesta vapaan omaisuuden kanssa vastaa kuolemantapauksen hetkellä voimassa olevaa perussummaa (basbeloppet) kerrottuna neljällä; perussumma oli lokakuussa 1982 17 800 kruunua. Eloonjääneen puolison oikeutta omaisuuden erottamiseen ei voi syrjäyttää testamentilla.

Komiteanmietinnössä (Äktenskapsbalk. Förslag av familjelagssakkunniga SOU 1981:85) on ehdotettu muun muassa, että eloonjäänyt puoliso saisi oikeuden elää jakamattomassa pesässä siten, että hänellä olisi jäämistön vapaa käyttöoikeus elinaikanaan ja vainajan rintaperillisillä oikeus tältä jääneeseen perintöön eloonjääneen puolison kuoltua. Rintaperillisellä olisi kuitenkin oikeus saada heti perintönsä, jos hän pyytää sitä viimeistään pesänjaon yhteydessä. Jos perinnönjako toimitetaan eloonjääneen puolison elinaikana, olisi eloonjääneellä puolisolalla kuitenkin oikeus kolmanteen osaan jäämistöstä. Perussummasääntö jäisi edelleen voimaan, kuitenkin niin, että nykyinen rajoitus vainajan lasten, jotka eivät ole eloonjääneen puolison lapsia, osalta jäisi pois.

Jos rintaperillisiä ei ole, voisi eloonjäänyt puoliso määrätä jäämistöstä testamentilla. Jollei testamenttia ole tehty, olisi eloonjääneen puolison rintaperillisillä ja solmitun uuden avioliiton aviopuolisolla perintöoikeus koko pesään. Jollei eloonjääneeltä puolisolalta jää rintaperillisiä eikä uutta aviopuolisoa, perivät ensiksi kuolleen puolison perilliset ja eloonjääneen puolison perilliset kummatkin puolet pesästä eloonjääneen kuoleman jälkeen. Jos eloonjääneen puolison kuollessa vain toisella puolisoista on perintöön oikeutettuja perillisiä, saisivat he koko jäämistön.

Mietinnössä ehdotetaan edelleen rintaperillisen oikeus lakiosaan kumottavaksi.

Tanska. Jos ensiksi kuolleelta puolisolalta jää rintaperillisiä, perii eloonjäänyt puoliso kolmannen osan jäämistöstä, muussa tapauksessa koko jäämistön. Jos eloonjäänyt puoliso kuolee eikä hän ole solminut uutta avioliittoa, jättänyt rintaperillisiä tai tehnyt testamenttia, on ensiksi kuolleen puolison perillisillä oikeus jäämistöön.

Eloonjääneellä puolisolalla on myös oikeus elää jakamattomassa pesässä yhdessä vainajan ja hänen yhteisten rintaperillistensä kanssa. Vai-

najan lapsilta, jotka eivät ole eloonjääneen puolison lapsia, on saatava suostumus siihen, että heidän osansa menee jakamattomaan pesään. On mahdollista myös lunastaa tällaisen lapsen osuus pesästä. Eloonjääneellä puolisollla on milloin tahansa elinaikanaan oikeus saada pesä jaetuksi.

Kun pesä jaetaan eloonjääneen puolison kuoleman jälkeen, on kummankin puolison sukulaisten osuutena puolet pesästä.

Pesänjaossa on eloonjääneellä puolisollla oikeus erottaa itselleen esineitä, jotka tulevat yksinomaan hänen henkilökohtaiseen käyttöön sekä asuntoirtoaimistoa, työkaluja ja muuta irtainta omaisuutta, joka on tarpeen kodin tai elinkeinon ylläpitämiseen, vaikkakin hän tällä tavoin saisi enemmän kuin avio-oikeus ja perintöoikeus antavat. Eloonjääneellä puolisollla on aina oikeus saada omaisuutta niin paljon, että se yhdessä hänen avio-oikeudesta vapaan omaisuutensa kanssa on 50 000 kruunua.

Islanti. Jos kuolleelta puolisollla jää rintaperillisiä, perii eloonjäänyt puoliso kolmannen osan jäämistöstä. Jos kuolleelta puolisollla jää isä tai äiti, perii eloonjäänyt puoliso kaksi kolmasosaa jäämistöstä, muussa tapauksessa koko jäämistön.

Eloonjääneellä puolisollla on oikeus elää jakamattomassa pesässä. Jos ensiksi kuolleella puolisollla on täysivaltaisia rintaperillisiä, vaaditaan tähän heidän suostumuksensa.

Eloonjääneellä puolisollla on oikeus erottaa itselleen henkilökohtaisia tavaroitaan, asuntoirtoaimistoa, työkaluja ja muuta irtainta omaisuutta tulevaa elinkeinotoimintaa varten, vaikkakin nämä ylittäisivät hänen osuutensa. Sitä vastoin ei eloonjääneellä puolisollla ole oikeutta saada jäämistöstä määräsuuruisia osaa omaisuudesta.

Norja. Eloonjäänyt puoliso perii neljänneksen jäämistöstä, jos kuolleelta puolisollla jää rintaperillisiä, puolet jos kuolleelta jää vanhempia tai heidän jälkeläisiään ja muissa tapauksissa koko jäämistön. Lain mukaisen perintöoikeuden ja oikeuden jakamattomassa pesässä elämiseen voi syrjäyttää testamentilla vain, jos eloonjäänyt puoliso on saanut tiedon testamentista ennen perittävän kuolemaa.

Oikeus jakamattomassa pesässä elämiseen on voimassa sekä rintaperillisiin että kuolleen puolison vanhempiin ja näiden jälkeläisiin nähden.

Jos vainajalta jäi rintaperillinen, joka ei ole eloonjääneen puolison rintaperillinen, edellyttää eloonjääneen puolison oikeus elää jakamattomassa pesässä, että tämä rintaperillinen antaa siihen suostumuksensa. Eloonjäänyt puoliso voi elää jakamattomassa pesässä senkin jälkeen kun joku perillisistä on saanut osuutensa jaossa.

Eloonjääneen puolison kuoltua saavat perinnön säännönmukaisesti vain sellaiset perilliset, jotka ovat jakohetkellä elossa.

Eloonjääneellä puolisollla on oikeus erottaa pesästä itselleen henkilökohtaisia omaisuusesineitä sekä saada osalleen omaisuutta, jota hän on pesään tuonut. Asunnon ja asuntoirtoaimiston osalta on tässä suhteessa eräitä rajoituksia, jotka ovat voimassa siitä riippumatta, kuka omaisuuden on hankkinut.

3. Esityksen organisatoriset ja taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole organisatorisia eikä mainittavia valtiontaloudellisia vaikutuksia. Avustussäännösten kehittäminen saattaa vaikuttaa sosiaalimenoja vähentävästi. Valtion oikeus perintöön kapenisi jossain määrin 1 §:n 3 momentin johdosta. Vaikutus olisi vähäinen.

4. Muita esitykseen vaikuttavia seikkoja

Esitykseen sisältyvien muutosehdotusten lisäksi on selvitetty tarvetta muuttaa perintökaaren lakiosaa, testamentin valvontaa, tiedoksiantoa ja moitetta, pesänselvittäjää ja testamentin toimeenpanijaa, perunkirjoitusta sekä perinnönjakoa koskevia säännöksiä. Lakiosaa koskevien säännösten muuttamista ei ole katsottu voitavan sisällyttää käsiteltävänä olevaan esitykseen muun muassa siitä syystä, että eduskunta voisi esityksen käsittelyn yhteydessä esittää käsityksensä siitä, tulisiko lakiosasta luopua kokonaan tai osittain. Myös eduskunnan toivomus, että selvitetäisiin tarve helpottaa sukupolven vaihdoksia muussakin elinkeinotoiminnassa, vaikuttaa lakiosasäännösten kehitykseen. Muut mainitut ehdotukset ovat esitystä annettaessa lausuntomenettelyn kohteena.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Laki perintökaaren
muuttamisesta

3 luku

*Puolison perintöoikeudesta ja oikeudesta
hallita jäämistöä*

1 §. Pykälään liitettävällä uudella 3 momentilla parannettaisiin toissijaisten perillisten asemaa. Toissijaisilla perillisillä tarkoitetaan niitä henkilöitä, joilla on oikeus periä ensiksi kuollut puoliso ja joiden oikeus toteutetaan viimeksi kuolleen puolison jälkeen toimitettavassa jaossa. Nykyisten säännösten mukaan eloonjääneen puolison osuus jaettavasta omaisuudesta joutuu valtiolle siinä tapauksessa, että eloonjääneeltä puolisolta ei jää perimään oikeutettuja sukulaisia. Ensiksi kuolleen puolison sukulaiset, jotka eivät ole sukua leskelle, eivät nykyisten perimyssääntöjen nojalla voi saada lesken osuutta itselleen. Eräissä tapauksissa he tosin saattaisivat saada lesken osuuden valtion jäämistösaantoa koskevien säännösten mukaan, mutta tämä edellyttää heiltä hakemuksen tekemistä ja tiettyjen saantoedellytysten täyttymistä. Omaisuuden saaminen perustuu näissä tapauksissa erikseen tehtävään luovutus päätökseen.

1 a §. Pykälän 1 momentin mukaan eloonjäänyt puoliso saisi hallita kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana, jollei muuta johdu kuolleen puolison rintaperillisen jakovaatimuksesta tai testamentinsaajan oikeudesta. Eloonjääneen puolison hallintaoikeuden sisältö määntyisi 12 luvun mukaisesti.

Säännöksen mukaan rintaperillisen olisi esitettävä jakovaatimus, jos hän haluaa saada perintönsä. Säättämällä aloitevalta rintaperilliselle on katsottu voitavan estää se, että jakovaatimus esitettäisiin aiheettomasti.

Jakovaatimuksen esittämiselle ei ole ehdotuksessa asetettu määräaika. Se voitaisiin esittää milloin tahansa eloonjääneen puolison elinaikana. Tämä heikentää eloonjääneen puolison hallintaoikeutta, mutta merkitsee toisaalta sitä, että rintaperilliset voisivat ottaa huomioon olosuhteissa tapahtuvia muutoksia kuten eloonjääneen puolison uuden avioliiton.

Eloonjääneellä puolisollla olisi oikeus hallita kuolleen puolison jäämistöä jakamattomana

siitä riippumatta, onko rintaperillinen puolisoiden yhteinen tai vain kuolleen puolison.

Jokaisella rintaperillisellä olisi oikeus esittää jakovaatimus. Jos joku perillisistä tai testamentinsaajista ei haluaisi lesken etujen vuoksi osallistua jakotoimitukseen tai ottaa vastaan siinä hänelle tulevaa omaisuutta, hän voisi jättää oman osuutensa edelleen lesken hallittavaksi. Silloin lesken oikeus perustuisi kuitenkin hänen ja kyseisen pesän osakkaan väliseen sopimukseen. Jos kyseinen pesän osakas haluaisi myöhemmin saada haltuunsa hänelle jaossa osoitetun omaisuuden, hänen on perustettava vaatimuksensa perintökaaren 24 lukuun.

Pykälän 2 momentin mukaan eloonjäänyt puoliso voisi rintaperillisen jakovaatimuksen tai testamentinsaajan oikeuden estämättä pitää hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn tai muun jäämistöön sisältyvän, eloonjääneen puolison kodiksi sopivan asunnon, jollei tällaista asuntoa sisälly hänen omaan varallisuuteensa. Lisäksi eloonjäänyt puoliso saisi pitää hallinnassaan yhteisessä kodissa olleen tavannukaisen asuntoirtaimiston.

Perittävä voisi siten 2 momentissa asetettuun rajaan asti määrätä omaisuudestaan testamentilla eloonjääneen puolison oikeuden sitä estämättä. Jos testamentti loukkaa eloonjääneen puolison hallintaoikeutta, testamentin saajan oikeus väistyy lesken elinajaksi.

Pykälän 2 momentin säännöksen tavoitteena on turvata leskelle saavutetun asumistason säilyminen puolison kuoleman jälkeen. Yksinkertaisimmin tämä tavoite saavutetaan sallimalla lesken jäävän asumaan yhteiseen kotiin. Toissijaisesti puoliso voisi siirtyä asumaan toiseen, jäämistöön sisältyvään ja hänen kodikseen sopivaan asuntoon. Arvioitaessa, millainen asunto sopisi lesken kodiksi, on otettava huomioon, ettei leski aina tarvitse yhtä suurta asuntoa kuin viimeinen yhteinen koti ja ettei hän ehkä pysty selviytymään yhtä suuren asunnon aiheuttamista kustannuksista. Tämän vuoksi olisi yleensä suostuttava eloonjääneen puolison toivomukseen saada siirtyä toiseen, jäämistöön sisältyvään pienempään asuntoon, jollei tämä aiheuta muita ongelmia. Muissa tapauksissa olisi arvioinnissa pidettävä lähtökohtana, että kodiksi sopivassa asunnossa tulisi olla yhtä monta huonetta kuin yhteisessä kodissa oli, jollei eloonjääneen puolison voida olettaa tulevan hyvin toimeen pienemmässäkin asunnossa.

Asunnon sopivuutta arvioitaessa olisi myös kiinnitettävä huomiota siihen, että asunto mukavuustasoltaan vastaa yhteistä kotia.

Mitä edellä on sanottu eloonjääneen puolison kodiksi sopivasta asunnosta, soveltuisi vastaavasti arvioitaessa, sisältyykö eloonjääneen puolison varallisuuteen hänen kodikseen sopiva asunto.

Eloojääneellä puolisollla olisi myös oikeus pitää hallinnassaan yhteisessä kodissa oleva tavamukainen asuntoirtoimisto. Tällaiseen irtaimistoon olisi luettava omaisuus, joka on tarkoitettu välittömästi palvelemaan asumista, kuten huonekalut, kodinkoneet, erilaiset liina-vaatteet ja muut tekstiilit, ruokailu- ja keittovälineet sekä perheen olosuhteiden mukaiset koriste- ja muut vastaavat esineet. Erilaiset kojelmat ja muut erityistä arvoa omaavat irtaimet esineet eivät ole tässä tarkoitettua asuntoirtoimistoa, vaikka niitä säilytettäisiinkin kodissa.

Eloojääneellä puolisollla olisi oikeus vaatia itselleen ainoastaan sitä asuntoirtoimistoa, joka on sisältynyt yhteiseen kotiin. Kysymykseen tulisi irtaimisto, jota tavallisesti on säilytetty yhteisessä kodissa, vaikka se kuolinhetkellä tilapäisesti olisi ollut muualla. Sen sijaan oikeus ei ulotu muuhun jäämistöön kuuluvaan irtaimen omaisuuteen, vaikka sitä voitaisiinkin käyttötarkoituksensa mukaan käyttää asuntoirtoimistona.

Eloojääneen puolison oikeuden sisältö määräytyisi 12 luvun testamenttiin perustuvien, käyttöoikeutta koskevien säännösten mukaan.

Perintökaaren jakoa koskevista säännöksistä seuraa, että ratkaisuvalla säännöksen soveltamisessa olisi ensisijaisesti pesänjakajalla. Pesänjakajan ratkaisut voitaisiin 23 luvun 10 §:n nojalla saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi.

Pykälän 4 momenttiin on otettu viittaus perintökaaren avustusta koskeviin säännöksiin, joihin ehdotetaan otettavaksi säännös eloonjääneen puolison turvasta niissä tapauksissa, joissa kummankaan puolison varallisuuteen ei kuulu asuntoa. Käytännössä tällaisia tilanteita esiintyy varsin usein. Puolisot ovat saattaneet asua vuokrahuoneistossa tai ensiksi kuolleen puolison työsuhdeasunnossa. Viimeksi mainituissa tapauksissa eloonjäänyt puoliso tulee tavallisesti irtisanotuksi huoneistosta muutamia viikkoja kuolemantapauksen jälkeen. Avioliitto on myös saattanut kestää ennen puolison kuolemaa niin lyhyen aikaa, että puolisot olivat vasta säästämässä ensimmäistä omaa

asuntoaan. Juuri näissä tapauksissa eloonjäänyt puoliso on lisäturvan tarpeessa perittävän tekemää testamenttia vastaan. Leski tarvitsee alkupääomaa asunnon hankkimista varten. Alkupääoman on oltava riittävän suuri, jotta sillä olisi ylipäättään mitään merkitystä ja sen on oltava myös joustavasti muuttuneisiin olosuhteisiin sopeutuva. Ehdotettu avustusjärjestelmä täyttää nämä kaksi vaatimusta. Lisäksi on otettava huomioon se, mitä yleisperusteluissa sanottiin asumisen järjestelystä maatilalla siinä tapauksessa, että perinnönjaossa sovelletaan 25 luvun säännöksiä. Eloojäänyt puoliso on 25 luvun säännösten mukaan oikeutettu käyttämään osituksessa samaa oikeutta kuin muu mahdollinen tilanpidonjatkaja. Jollei hän kuitenkaan ole oikeutettu sisällyttämään tilaa osuuteensa, käy asumisen järjestely usein sillä tavalla hankalaksi, että on perusteltua ratkaista ongelma myöntämällä avustusta.

5 a §. Jos eloonjääneen puolison on katsottava ottaneen perinnön vastaan, ei hän voimassa olevan perintökaaren mukaan voi toimittaa toissijaisia perillisiä sitovalla tavalla jakoa eläessään. Sen vuoksi pykälään ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan eloonjäänyt puoliso voisi päättää siitä, että hän perinnön vastaanotettuaan luopuu perinnöstä ja toimittua jaon ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken. Kysymys jaon toimittamisesta eloonjääneen puolison elinaikana on jätetty yksinomaan eloonjääneen puolison päätettäväksi. Toissijaisilla perillisillä ei olisi pykälän nojalla missään olosuhteissa oikeutta vaatia jakoa. Eloojääneen puolison oikeutta jaon toimittamiseen ei ole sidottu määräaikaan. Tämän mukaisesti eloonjääneellä puolisollla on siis kuolemaansa saakka oikeus vaatia säännöksessä tarkoitettu tavoin jaon toimittamista. Vaatimus jaon toimittamisesta voidaan esittää myös vapaamuotoisesti. Eloojääneellä puolisollla on valta panna jako vireille myös vastoin toissijaisten perillisten tahtoa. Tämä tapahtuu normaaliin tapaan pyytämällä tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä.

Toisaalta ehdotuksessa on haluttu estää lesken jakomahdollisuuden väärinkäyttö, minkä vuoksi ehdotetaan jakoon sovellettavaksi 3 luvun jakoa koskevia säännöksiä. Jakotilanteessa leski voisi myös vedota luvun 1 a §:n sisältämiin etuuksiin. Selvyyden vuoksi on ehdotettu, että jako sitoo myös niitä ensiksi kuolleen puolison perillisiä, joilla eloonjääneen puolison kuoltua olisi oikeus perintöön.

7 §. Voimassa olevan perintökaaren 3 luvun 7 §:n mukaan puolisollla ei, mikäli erityisistä asianhaaroista ei muuta johdu, ole tietyissä tapauksissa oikeutta perintöön.

Pykälän 1 momenttia uudelleen kirjoitettaessa on omaksuttu voimassa olevasta laista osittain poikkeava käsitteistö. Voimassa olevan pykälän mukaan puolisollla ei ole perintöoikeutta tietyissä tilanteissa, kun taas ehdotuksen mukaan puolisolle ei ole oikeutta jäämistöön. Käsitteistön valinnalla on haluttu korostaa sitä, että puolison oikeus jäämistöön käsittäisi myös 3 luvun 1 a §:ssä tarkoitettut etuudet. Puolison perintöoikeuden erityisiä esteitä koskevaa säännöstä on ehdotettu muutettavaksi seuraavasti.

Voimassa olevan säännöksen mukaan puolisollla ei ole perintöoikeutta, jos perittävän kuollessa oli vireillä kanne avioliiton purkamisesta tai asumuserosta. Säännös koskee vain kanneperusteisia avio- ja asumuseroja ja sen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät kokonaan hakemuserusteiset erot. Tätä rajoitusta ei ole pidetty perusteltuna, koska eroamismuodon valinta voi johtaa erilaiseen jäämistöoikeudelliseen seuraamukseen. Sen vuoksi pykälän 1 momentissa on ehdotettu, että myös puolisoloiden tekemä hakemus avioliiton purkamisesta tai asumuserosta olisi rinnastettava kanneperusteiseen eroamistapaan. Estevaikutus ulottuu haasteen tiedoksiantamisesta tai hakemuksen tekemisestä ratkaisun lainvoimaiseksi tulemiseen saakka.

Nykyisen lain mukaan puolisollla ei ole perintöoikeutta, jos puolisol perittävän kuollessa asumuseron saatuaan asuivat erillään. Asuntovaikeuksista johtuen asumuserotuomio ei kuitenkaan aina välittömästi johda lain tarkoittamalla tavalla erillään asumiseen. Vaikka puolisolot eivät olisikaan ehtineet muuttaa vielä erilleen, voivat puolisoloiden väliset siteet olla asiallisesti täysin katkenneet, eikä oikeudelle jäämistöön siten enää ole olemassa järkevää perustetta. Esitetyn arvostelun mukaisesti ehdotetaan puolison jäämistöoikeudellisen suojan erityiseksi esteeksi pelkkää asumuserotuomiota.

Samoin kuin voimassa olevassa laissa, ehdotetaan, että sellainen asumuserotuomio, joka on jo rauennut, ei olisi puolison perintöoikeuden erityinen este. Puoliso, joka vaatii oikeutta jäämistöön, on velvollinen näyttämään sen, että asumuserotuomio on rauennut.

Kokonaan uusi esteperuste olisi puolisoloiden erilleen muuttaminen välien pysyvän rik-

koutumisen vuoksi. On varsin tavallista, että puolisolot väliensä pysyväisesti rikkouduttua muuttavat erilleen hankkimatta kuitenkaan asumuserotuomiota. Erilleen muuttamisen tarkoitus on avioliittolaissa säädetyn kahden vuoden määräajan jälkeen hakea avioeroa. Perintöoikeuden perustana olevaa sosiaalista yhteyttä ei ole tällöin olemassa, minkä vuoksi ehdotetaan, että puolisollla ei olisi näissä tapauksissa oikeutta jäämistöön. Oikeutta jäämistöön ei ole myöskään ehdotuksen mukaan sellaisella puolisollla, joka on välien pysyvästi rikkouduttua asunut kauemmin kuin kaksi vuotta erillään hakematta muodollisesti eroa puolisolstaan. Pitkään erillään asumisen on näissä tapauksissa katsottava rinnastuvan sisällöllisesti asumuseroon. Tilapäinen erillään asuminen tai erillään asuminen työn vuoksi eivät kuitenkaan muodosta laissa tarkoitettua puolison jäämistöoikeudellisen suojan erityistä estettä. Näyttövelvollisuus on tällaisessa tapauksessa sillä, joka väittää puolison menettäneen oikeutensa jäämistöön.

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä

2 §. Pykälä ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä säädettäisiin sellaisten henkilöiden oikeudesta ensiksi kuolleen jälkeen, jotka eivät voi vedota perintöoikeuteen tai jotka eivät voi käyttää aviovarallisuussäännöksiä hyväkseen. Tässä asemassa voisivat olla perittävän kihlakumppani ja puoliso, jolla ehdotuksen 3 luvun 7 §:n mukaan ei ole oikeutta ensiksi kuolleen jäämistöön. Tällaisessa asemassa voisi myös olla henkilö, joka asuu perittävän kanssa samassa taloudessa, on hoitanut perittävää tai hänen talouttaan tai joka on elänyt avioliitonomaisissa suhteissa perittävän kanssa. On harkittu oikeudenmukaiseksi ja sosiaalisesti kohtuulliseksi, että tällaisille henkilöille myönnetään oikeus avustukseen ensiksi kuolleen jälkeen niissä tapauksissa, joissa he ovat avustuksen tarpeessa.

Ehdotusta voidaan puoltaa kihlakumppanin ja avioliiton omaisessa suhteessa elävän henkilön kohdalla ennen muuta sillä, että näiden henkilöiden ja kuolleen välillä on usein vallinnut sellainen sosiaalinen yhteisyys, joka olisi riittävä lakimääräisen perimyksenkin perustena. Tutkimusten mukaan suurin osa solmitta-

vista avioliitosta alkaa avioliittoon aikovien henkilöiden vapaamuotoisella yhdessä asumisella. Osa tällaisessa suhteessa eläneistä henkilöistä on lisäksi kihlautunut ja aikeissa solmia avioliiton. Kuolemantapauksen johdosta eloonjäänyt kihlakumppani tai avioliiton omaisessa suhteessa elänyt henkilö saattaa jäädä vaille kaikkia etuuksia, sillä hänellä ei ole yleensä lainkaan oikeutta perhe-eläkkeeseen ensiksi kuolleen henkilön jälkeen eikä myöskään muihin sosiaalisiin etuuksiin. Perintöoikeudellisella avustussäännöksellä voidaan pehmentää sosiaalilainsäädännön kaavamaisuuden vaikutuksia.

Jos eloonjääneelle puolisolle 3 luvun tarkoittamissa tapauksissa ei voida varata asuntoa ja irtaimistoa, hän voisi tarvittaessa saada pykälässä tarkoitetun avustuksen. Käytännössä tämä oikeus tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun puoliset ovat asuneet vuokra-asunnossa eikä heidän varallisuuteensa kuulu yhteiseen kotiin verrattavaa asuntoa. On niin ikään mahdollista, että puolison joutuessa muuttamaan toisen puolison kuoltua maatilalta 25 luvun soveltamisen seurauksena, hän tarvitsee toisen asunnon sekä uudessa asuinpaikassaan huonekaluja tai muuta irtainta omaisuutta, jota hän ei voi saada jäämistöstä.

Pykälän mukaan jäämistön säästöstä voitaisiin antaa kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta siinä mainitulle henkilölle.

Voimassa olevan perintökaaren 8 luvun 2 § jättää täysin avoimeksi, kuinka suuri annettavan avustuksen tulisi olla. Ehdotuksen mukaan avustukseen oikeutetulle voidaan antaa avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi. Avustukseen oikeutettu on ainoastaan se, joka tarvitsee avustusta toimeentuloonsa. Avustuksen kohtuullisuutta on arvioitava myös suhteessa jäämistöomaisuuden suuruuteen. Joissakin tapauksissa kohtuusharkinta saattaa johtaa siihen, että eloonjäänyt puoliso saa avustuksena koko jäämistöomaisuuden. Näin on asian laita kuitenkin ainoastaan erityisten syiden vaatiessa silloin, kun perittävältä on jäänyt rintaperillinen. Tällä on nimittäin oikeus lakiosaan ja lakiosa-oikeutta voidaan kaventaa ainoastaan painavien syiden niin vaatiessa. Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että leski on varaton ja avustusta tarvitaan hänen perustoimeentuloonsa ja että lakiosavaatimuksen toteuttaminen vaarantaa lesken mahdollisuuden huolehtia itse toimeentulostaan.

5 §. Pykälän 1 momentin mukaan perillisellä olisi tietyin edellytyksin oikeus jäämistöstä suoritettavaan hyvitykseen. Hyvityksellä tarkoitetaan perittävän eläessä suoritettua työn kohtuullista korvaamista niissä tapauksissa, joissa perillinen ei ole saanut kohtuullista vastiketta tekemästään työstä perittävältä itseltään. Ehdotuksen mukaan hyvitystä voitaisiin vaatia vain sellaisesta työstä, jonka perillinen on suorittanut perittävälle kahdeksantoista vuotta täytettyään. Oikeus hyvitykseen koskisi pykälän mukaan kaikkia 2 ja 3 luvussa tarkoitettuja perillisiä. Edellytyksenä vaatimuksen tekemiselle olisi kuitenkin se, että henkilö on perillisasemassa perittävän kuolinhetkellä. Jos esimerkiksi perittävä on jättänyt jälkeensä rintaperillisen, joka ei ole menettänyt oikeuttaan perintöön, ei perittävän veli, joka on pitkään työskennellyt hänen omistamallaan maatilalla, voi ehdotuksen mukaan vaatia työstään hyvitystä. Tällaisella henkilöllä on kuitenkin oikeus korvaukseen tekemästään työstä samoilla edellytyksillä kuin kuka tahansa toisen hyväksi työtä tehnyt. Siinä tapauksessa, että sanottu henkilö on sisarus-
tensa kanssa jako-osakkaana, voitaisiin sen sijaan suorittaa ehdotuksessa tarkoitettua hyvitystä.

Pykälän 1 momentin mukaan hyvitystä voitaisiin antaa työstä, joka on suoritettu perittävän avustamiseksi tämän ammatissa, elinkeinossa taikka taloudessa. Hyvityssäännösten soveltamisala kattaisi siten paitsi maatilataloudessa ja muussa sen kaltaisessa yritystoiminnassa tehdyn työn korvaamisen myös esimerkiksi sellaiset käytännössä esiintyvät tapaukset, joissa henkilö on hoitanut perittävää pitkään tämän viimeisinä elinvuosina taikka avustanut häntä taloustöissä. Jotta hyvitystä voitaisiin suorittaa, kysymyksessä ei aina tarvitse olla kokopäivätoiminen avustaminen, vaan usein työ tehdään erilaisten palvelusten muodossa, jotka voivat keskittyä vain osaan päivästä. Silti työ voi olla vuodesta toiseen toistuvaa. Hyvityssäännöstä ei ehdotuksen mukaan ole kuitenkaan mahdollista soveltaa niissä tapauksissa, joissa perillinen on käyttänyt omia varojaan palkatakseen kolmannen henkilön tekemään työtä perittävän hyväksi, eikä myöskään toistuvien rahasuoritteiden antaminen suoraan perittävälle oikeuta perillistä hyvitysvaatimuksen esittämiseen. Säännösten soveltamisala koskee yksinomaan perillisen itsensä perittävän hyväksi tekemän työn korvaamista.

Hyvityksen saaminen edellyttäisi pykälän 1 momentin mukaan, että perittävän avustaminen on ollut jatkuvaa. Sitä vastoin säännöksessä ei edellyttäisi, että työ on jatkunut perittävän kuolemaan asti tai että sitä olisi tehty jokin tietty yhtenäinen jakso. Hyvitystä voitaisiin antaa esimerkiksi joltakin vuodelta, vaikka avustaminen sittemmin olisi-kin lopetettu. Hyvityksen vaatija olisi velvollinen näyttämään edellä mainittujen tunnusmerkien toteutumisen.

Hyvitykseen oikeuttava aika rajattaisiin pykälän 2 momentissa. Hyvitykselle asetettaisiin kaksi aikarajaa. Hyvitystä ei voitaisi ensinnäkään vaatia pidemmältä ajalta kuin yhteensä viideltä vuodelta. Näin voitaisiin estää hyvitysvaatumuksen muodostuminen kohtuuttoman suureksi. Toisaalta vaatimukset, joiden perusteena on aikaisemmin kuin kymmenen vuotta ennen perittävän kuolemaa tehty työ, olisivat ehdotuksen mukaan vanhentuneita. Ehdotusta voidaan perustella sillä, että hyvin vanhojen hyvitysvaatumusten esittäminen aiheuttaa oikeudellista epävarmuutta ja näyttö- vaikeuksia.

Pykälän 3 momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös hyvityksen määrästä. Lisäksi sekä 1 momentissa että 2 momentissa mainituilla soveltamisperusteilla onkin välillistä vaikutusta maksettavan hyvityksen suuruuteen. Hyvityksen määrä on jätetty samalla tavalla kohtuusharkinnan varaan kuin avustustenkin suuruus. Pykälän 3 momentin tunnusmerkistö on tarkoitettu ohjaamaan tätä kokonaisuuharkintaa. Keskeinen asema harkintakriteereinä on ehdotetussa säännöksessä asetettu jäämistön varallisuudelle, tehdyn työn laadulle ja mää- rälle ja työnsuorittajan ammattitaidolle.

Hyvitysvaatumusta olisi alennettava sillä mää- rällä, jonka työn suorittajan arvioidaan saaneen perittävältä joko suoranaisena työkorvauksena tai luontoissuorituksina. Useimmiten eh- dotuksessa mainittuina luontoissuorituksina voitaisiin pitää perittävältä saatua asuntoa ja ruokaa. Pykälän 3 momentin mukaan hyvityksen suuruutta arvioitaessa otetaan huomioon myös erityiset asianhaarat. Sellai- sina voitaisiin pitää esimerkiksi perittävän aikaisempia palveluksia hyvityksen vaatijan hyväksi taikka sitä, että perittävän avus- taminen on selvästi tapahtunut hyvänteke- väisyyden tarkoituksessa taikka korvausta muu- toin edellyttämättä. Näin voidaan torjua esi- merkiksi jälkikäteen yllättävästi esitettävät hy-

vitysvaatimukset, joiden peruste on kyseenalai- nen.

Hyvityksen antamisella ei saisi loukata pe- rillisen oikeutta lakiosaan riippumatta siitä, olisiko olemassa erityisiä, esimerkiksi sosiaali- sia syitä hyvityksen saajan suosimiseksi. Peril- lisen lakiosa on haluttu suojata perus- teltuakin hyvitysvaatumusta vastaan. Pe- rillisen lakiosasuojan korostamista suh- teessa hyvitykseen voidaan puoltaa ennen muuta sillä, että perillisten välisen yhdenver- taisuuden toteuttamiseksi perittävä on saatta- nut pidättäytyä maksamasta elinaikanaan koh- tuullista korvausta työtä tehneelle perilliselle. Toisaalta perillisen lakiosasuojan asettamisella on haluttu korostaa sitä, että hyvityksen suo- rittamisesta ei saa muodostua keinoja jäämis- tön varojen siirtämiseksi yksin yhden perillisen haltuun. Tässä suhteessa hyvitysvaatumus on eri asemassa kuin 2 §:ssä säännelty avustus.

6 §. Tähän pykälään on koottu avus- tusten ja hyvitysten etuoikeutta koskevat sään- nökset lukuunottamatta niiden keskinäistä so- vittelua. Nykyisen perintökaaren 8 luvun sään- nosten tapaan ehdotetaan avustukset ja hyvitys annettavaksi päältä päin jäämistön säästöstä ker- takaikakisena määränä. Tällä määrityksellä on pyritty korostamaan avustusten ja hyvityksen luonnetta jakotoimitukseen liittyvinä suureina, laskuerinä, jotka vaikuttavat asianomaisen edunhaltijan osuuden suuruuteen. Pykälän 1 momentin toinen lause selventäisi ilmaisua ”päältäpäin jäämistön säästöstä”, jonka mu- kaan avustus ja hyvitys suoritettaisiin ennen testamenttia.

Pykälän 2 momentin mukaan avustuksen tai hyvityksen antamisella ei saisi kuitenkaan loukata eloonjääneen puolison oikeutta pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhtei- senä kotina käytettyä tai siihen verrattavaa asun- toa, jollei sellaista asuntoa kuulu hänen omaan varallisuuteensa.

Pykälän 3 momentti vastaa vähäisin kielel- lisiin tarkistuksiin nykyisen perintökaaren 8 lu- vun 9 §:ää.

7 §. Avustusten ja hyvityksen keskinäistä etuoikeusjärjestystä koskeva 7 §:n 1 mo- mentti on rakennettu voimassa olevan pe- rintökaaren 8 luvun 5 §:n mukaisen sään- nökseen kaltaiseksi. Koska kysymys on kes- kenään kilpailevista, lain asettamat ehdot tays- tävistä vaatimuksista, on niitä käsiteltävä yhtä- läisellä etuoikeudella. Jos jäämistöpääoma ei riitä kaikkien avustusten ja hyvitysten toteut-

tamiseen samanaikaisesti, on niitä soviteltava keskenään. Sovittelun tulee tapahtua kohtuusharkinnan mukaan ottaen huomioon eri edunsaajien tarpeet ja tapauksen olosuhteet.

8 §. Avustuksen vaatimista koskevan pykälän 1 momentin alkuosa vastaisi nykyisen perintökaaren 8 luvun 7 §:n 1 momentissa olevaa säännöstä sillä lisäyksellä, että hyvitystäkin olisi vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Säännöksessä viitatuilla 2 §:llä tarkoitetaan ehdotuksessa kuitenkin kokonaan toisille henkilöille suoritettavaa avustusta kuin nykyisessä perintökaaressa. Vaikka kaikki 2 §:n nojalla avustukseen oikeutetut henkilöt eivät olisikaan kuolinpesän osakkaita, olisi heille ehdotuksen 23 luvun 12 §:n 2 momentin mukaan suotu oikeus vaatia pesänjakajan määräämistä avustusvaateen toteuttamiseksi. Tästä syystä on katsottu mahdolliseksi myös heidän kohdallaan noudattaa samaa määräaika-avustusvaateen esittämiselle kuin niiden henkilöiden kohdalla, jotka kuolinpesän osakkaina osallistuvat jakotoimitukseen. Myös ehdotuksen 8 luvun 2 §:n nojalla avustukseen oikeutettu voisi turvata asemansa jaon yhteydessä. Lisäksi nämä henkilöt ovat säännönmukaisesti sellaisia, joilla on käytännössä aina mahdollisuus saada tieto kuolemasta ja toimitettavasta perinnönjaosta. Koska ehdotuksen mukaan eloonjääneellä puolisoilla ei olisi oikeutta avustuksen 8 luvun 2 §:n nojalla niissä tapauksissa, joissa hänellä on oikeus jäämistöön, ja kun ehdotetun 8 luvun 2 §:n mukaan avustusta voitaisiin maksaa kihlakumppanille ja sellaiselle puolisolalle, jolla ei ole oikeutta jäämistöön, sekä samassa taloudessa perittävän kanssa eläneelle henkilölle, on esillä olevasta ehdotuksesta jätetty nykyisestä laista poiketen pois viittaus ositukseen ja omaisuuden erotteluun.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan perintökaaren 8 luvun 7 §:n 2 momenttia.

12 luku

Testamenttiin perustuvasta käyttöoikeudesta

4 §. Perintökaaren 12 luvun 4 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 4 momentti. Jos eloonjäänyt puoliso nostaa kanteen tai vastaa käyttöoikeuttaan koskevissa asioissa, olisi ehdotuksen mukaan vastaavasti sovellettava mitä 18 luvun 2 §:n 2 momentissa on säädetty, vaikka eloon-

jäänyt puoliso ei olisikaan kuolinpesän osakas. Kuolinpesän osakkaita koskevaa perintökaaren 18 luvun 1 §:n 1 momenttia ei ehdoteta muutettavaksi. Jos eloonjäänyt puoliso pitää jäämistöä jakamattomana hallinnassaan tai jos eloonjäänyt puoliso on vedonnut oikeuteensa pitää asunto hallinnassaan, ei hän pelkästään sillä perusteella tule kuolinpesän osakkaaksi. Näissäkin tapauksissa hän voi ajaa käyttöoikeuttaan koskevissa asioissa kannetta pesän hyväksi, mutta hänen on ehdotuksen mukaan haastettava muut osakkaat asiassa kuultaviksi. Leskellä on oikeus saada korvaus oikeudenkäyntikuluistaan pesästä, jos oikeudenkäynnillä hankitut varat tähän riittävät tai se muutoin harkitaan asiassa kohtuulliseksi.

19 luku

Pesänselvittäjästä ja testamentin toimeenpanijasta

1 §. Perintökaaren 19 luvun 1 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi toinen momentti, jonka mukaan oikeus pesänselvittäjähakemuksen tekemiseen olisi myös sellaisella avustukseen oikeutetulla henkilöllä, joka ei ole pesän osakas. Kuolinpesän osakkaita eivät ole perintökaaren mukaan kihlakumppani, sellainen puoliso, jolla ei ole oikeutta jäämistöön, eikä henkilö, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa, vaikka näillä henkilöillä olisi ehdotetun 8 luvun 2 §:n mukaan oikeus saada avustusta perittävän kuoltua. Mainittujen henkilöiden oikeus avustuksen saamiseen olisi kuitenkin asianmukaisesti turvattava, minkä vuoksi heille ehdotetaan annettavaksi oikeus hakea pesänselvittäjän määräystä. Muutosehdotusta voidaan perustella ensinnäkin sillä, että avustuksen toteuttaminen saattaa edellyttää pesän jakokuntoon saattamista. Toisaalta avustukseen oikeutetun henkilön aseman turvaaminen voi olla välttämätöntä sellaista perillistahoa vastaan, joka kieltäytyy kokonaan kaikista avustuksen toteuttamista koskevista toimituksista. Näissä tapauksissa paras tapa taata tilanteen selvittäminen on siirtää jäämistöomaisuus pesänselvittäjän hallintoon. Pesänselvittäjän määrääminen estäisi perillistä hukkaamista jäämistöomaisuutta avustukseen oikeutetun vahingoksi.

Pykälän mukaan pesänselvittäjämääräys olisi annettava vain niissä tapauksissa, joissa se olisi tarpeen avustusvaateen toteuttamiseksi. Avus-

tuksen suorittamisen mahdollisuuksia ja avustuksen tarpeellisuutta on helppo arvioida riittävällä tarkkuudella etukäteen. Jos pesänselvittäjämääräys on annettu ehdotuksen 19 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla, on pesänselvittäjällä yleisten säännösten mukaan määräytyvä toimivalta. Ehdotuksella ei siten rajoitettaisi pesänselvittäjän toimivaltuuksia koskemaan yksinomaan avustusvaateen toteuttamiseksi tarpeellista pesänselvitystä. Pesänosakkaat voisivat kuitenkin suojautua tarpeettomana pitämänsä pesänselvityksen jatkamista vastaan siten, että he pyytävät pesänselvittäjän vapauttamista tehtävästään.

23 luku

Perinnönjaosta

12 §. Perintökaaren 23 luvun 12 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi toinen momentti, jonka mukaan pesänjakajan määräystä voisivat hakea myös sellainen avustukseen oikeutettu henkilö ja eloonjäänyt puoliso, jotka eivät ole pesän osakkaita. Ehdotuksen tarkoituksena on turvata avustukseen oikeutetun henkilön avus-

tusvaateen toteuttaminen ja eloonjääneen puolison oikeus asumisturvaan tai vähimmäisosuuteen. Ilman erityissäännöstä kummallakaan ehdotuksessa mainitulla henkilötaholla ei olisi mahdollista erotuttaa etuuttaan jäämistöstä. Pesänjakajan toimivallan laajuuden osalta pitää paikkansa se, mitä edellä pesänselvittäjänsäännöstä koskevan muutosehdotuksen yhteydessä on lausuttu. Vaikka pesänjakajan määräys perustuisikin ehdotuksen 23 luvun 12 §:n 2 momentin säännökseen, on pesänjakajalla yleiset 23 luvun mukaan määräytyvät valtuudet. Pesän osakkailla on valta, sen jälkeen kun avustusvaatimus on toteutettu, sopia jaon keskeyttämisestä.

2. Voimaantulo

Laki perintökaaren muuttamisesta ehdotetaan tulemaan voimaan noin kuuden kuukauden kuluttua siitä lukien, kun Eduskunta on lain hyväksynyt.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

perintökaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/65) 8 luvun 9 §, *muutetaan* 3 luvun otsikko ja 7 §:n 1 momentti, 8 luvun otsikko, 2 ja 5—7 §, sekä *lisätään* 3 luvun 1 §:ään uusi 3 momentti, 3 lukuun uusi 1 a ja 5 a §, 8 lukuun uusi 8 §, 12 luvun 4 §:ään uusi 4 momentti, 19 luvun 1 §:ään uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi ja nykyinen 3 momentti 4 momentiksi sekä 23 luvun 12 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

3 luku

Puolison perintöoikeudesta ja oikeudesta hallita jäämistöä

1 §

— — — — —
 Jos viimeksi kuolleelta puolisolta ei jäänyt perillistä, saavat hänen osuutensa ensiksi kuolleen puolison 2 momentissa tarkoitetut perilliset.

1 a §

Eloonjäänyt puoliso saa pitää kuolleen puolison jäämistön jakamattomana hallinnassaan, jollei rintaperillisen jakovaatimuksesta tai perittävän tekemästä testamentista muuta johdu.

Rintaperillisen jakovaatimuksen ja testamentinsaajan oikeuden estämättä eloonjäänyt puoliso saa pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn tai muun jäämistöön kuuluvan eloonjääneen puolison kodiksi sopivan asunnon, jollei kodiksi sopivaa asuntoa sisälly eloonjääneen puolison varallisuuteen. Yhteisessä kodissa oleva tavannukainen asuntoirtoimisto on aina jätettävä jakamattomana eloonjääneen puolison hallintaan.

Eloonjääneen puolison oikeuteen pitää 1 ja 2 momentin mukaan omaisuutta hallinnassaan on vastaavasti sovellettava, mitä 12 luvussa on säädetty testamenttiin perustuvasta käyttöoikeudesta.

Eloonjääneen puolison oikeudesta avustukseen, kun hänelle ei 25 luvun säännösten joh-

dosta tai muusta syystä voida turvata asuntoa ja asuntoirtoimistoa, säädetään 8 luvun 2 §:ssä.

5 a §

Eloonjääneen puolison vaatimuksesta on toimitettava jako hänen ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuun jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä ja se sitoo myös niitä ensiksi kuolleen puolison perillisiä, joilla eloonjääneen puolison kuoltua olisi oikeus perintöön.

7 §

Puolisolla ei, mikäli erityisistä asianhaaroista ei muuta johdu, ole tämän luvun mukaista oikeutta jäämistöön, jos perittävän kuollessa oli vireillä kanne asumus- tai avioerosta tai jos puoliset olivat tehneet hakemuksen avioliiton purkamisesta tai asumuserosta. Sama on laki, jos puoliset on tuomittu asumuseroon, mikäli asumuserotuomio ei ole perittävän kuollessa rauennut tai jos puoliset olivat asumuserotuomiotta muuttaneet välien pysyvän rikkoutumisen vuoksi erilleen.

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä

2 §

Perittävän kihlakumppanille, eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauk-

sisä sekä henkilölle, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa, voidaan antaa jäämistön säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos se on hänen toimeentulonsa kannalta tarpeen.

Sama on laki eloonjääneestä puolisoista, jolle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida turvata yhteisenä kotina käytettyä tai muuta jäämistöön kuuluvaa eloonjääneen puolison kodiksi sopivaa asuntoa taikka yhteisessä kodissa olevaa tavanmukaista asuntoirtoaimistoa.

Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

5 §

Jos perillinen on 18 vuotta täytettyään jatkuvasti työllään avustanut perittävää tämän elinkeinon tai ammatin harjoittamisessa taikka taloudessa saamatta siitä kohtuullista korvausta, on hän oikeutettu vaadittaessa saamaan jäämistöstä hyvityksen, vaikka työn tekeminen ei ole perustunut osapuolten väliseen sopimukseen.

Hyvitystä voidaan vaatia enintään viideltä vuodelta, ei kuitenkaan työstä, joka on tehty aikaisemmin kuin kymmenen vuotta ennen perittävän kuolemaa.

Hyvityksen määrää harkittaessa on otettava huomioon jäämistön varat, tehdyn työn laatu ja määrä, työn suorittajan ammattitaito, hänen perittävältä luontoissuorituksena tai muutoin saamansa vastike sekä muut erityiset asianhaarat. Hyvityksen antamisella ei kuitenkaan saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

6 §

Avustukset ja 5 §:ssä tarkoitettu hvvitys annetaan jäämistöstä päältä päin kertakaikkisena määränä. Testamentti on tehoton siltä osin kuin se loukkaa oikeutta saada avustusta tai hyvitystä.

Jollei lahjanlupauksena annettua sitoumusta ollut täytetty perittävän kuollessa, sitä ei voida saattaa voimaan siltä osin kuin se estää saamasta avustusta tai hyvitystä täysimääräisenä.

7 §

Jos usealla on oikeus saada avustusta tai hyvitystä eivätkä varat riitä niiden kaikkien

täysimääräiseen suorittamiseen, on avustuksia ja hyvitystä niihin oikeutettujen kesken soviteltava sen mukaan kuin heidän tarpeisiinsa ja muutoin olosuhteisiin katsoen on kohtuullista.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaoissa. Mikäli perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoitten omaisuuden osituksessa.

Avustusvaatimus, joka perustuu 3 tai 4 §:ään, on esitettävä, mikäli se kohdistetaan testamentin saajaan, vuoden kuluessa siitä, kun avustukseen oikeutetulle annettiin 14 luvun 4 §:ssä säädetyllä tavalla testamentista tieto, tai, mikäli avustukseen oikeutetulle ei ole toimitettava testamentista tietoa, vuoden kuluessa perunkirjoituksesta. Lahjan saajaan kohdistettava avustusvaatimus on esitettävä vuoden kuluessa siitä, kun avustukseen oikeutettu on saanut tiedon perittävän kuolemasta ja lahjoituksesta, kuitenkin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta.

12 luku

Testamenttiin perustuvasta käyttöoikeudesta

4 §

Jos eloonjäänyt puoliso, joka ei ole kuolinpesän osakas, nostaa kanteen tai vastaa käyttöoikeuttaan koskevassa asiassa on vastaavasti sovellettava mitä 18 luvun 2 §:n 2 momentissa on säädetty.

19 luku

Pesänselvittäjästä ja testamentin toimeenpanijasta

1 §

Hakemuksen voi tehdä myös sellainen avustukseen oikeutettu henkilö, joka ei ole kuolinpesän osakas, milloin tämän harkitaan olevan tarpeen avustusvaatimuksen toteuttamiseksi.

23 luku
Perinnönjaosta
12 §

tukseen oikeutettu henkilö, joka ei ole kuolinpesän osakas, samaten kuin eloonjäänyt puoliso, joka ei ole kuolinpesän osakas, 3 luvussa säädetyn oikeutensa toteuttamiseksi.

Pesänjakajan määräystä voi avustusvaatimuksen toteuttamiseksi hakea myös sellainen avus-

Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 198 .

Helsingissä 12 päivänä marraskuuta 1982

Tasavallan Presidentti
MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Christoffer Taxell*

Laki

perintökaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti kumotaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/65) 8 luvun 9 §, muutetaan 3 luvun otsikko ja 7 §:n 1 momentti, 8 luvun otsikko, 2 ja 5—7 §, sekä lisätään 3 luvun 1 §:ään uusi 3 momentti, 3 lukuun uusi 1 a ja 5 a §, 8 lukuun uusi 8 §, 12 luvun 4 §:ään uusi 4 momentti, 19 luvun 1 §:ään uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi ja nykyinen 3 momentti 4 momentiksi sekä 23 luvun 12 §:ään uusi 2 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

3 luku.

Puolison perintöoikeudesta

Ehdotus

3 luku

Puolison perintöoikeudesta ja oikeudesta hallita jäämistöä

1 §

— — — — —
Jos viimeksi kuolleelta puolisolta ei jäänyt perillistä, saavat hänen osuutensa ensiksi kuolleen puolison 2 momentissa tarkoitetut perilliset.

1 a §

Eloonjäänyt puoliso saa pitää kuolleen puolison jäämistön jakamattomana hallinnassaan, jollei rintaperillisen jakovaatimuksesta tai perittävän tekemästä testamentista muuta johdu.

Rintaperillisen jakovaatimuksen ja testamentinsaajan oikeuden estämättä eloonjäänyt puoliso saa pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteisenä kotina käytetyn tai muun jäämistöön kuuluvan eloonjääneen puolison kodiksi sopivan asunnon, jollei kodiksi sopivaa asuntoa sisälly eloonjääneen puolison varallisuuteen. Yhteisessä kodissa oleva tavanmukainen asuntoirtoaimisto on aina jätettävä jakamattomana eloonjääneen puolison hallintaan.

Eloonjääneen puolison oikeuteen pitää 1 ja 2 momentin mukaan omaisuutta hallinnassaan on vastaavasti sovellettava, mitä 12 luvussa on säädetty testamenttiin perustuvasta käyttöoikeudesta.

Eloonjääneen puolison oikeudesta avustukseen, kun hänelle ei 25 luvun säännösten johdosta tai muusta syystä voida turvata asuntoa ja asuntoirtoaimistoa, säädetään 8 luvun 2 §:ssä.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 §.

Puolisolla ei, mikäli erityisistä asianhaaroista ei muuta johdu, ole perintöoikeutta, jos puoliset perittävän kuollessa asumuseron saatuaan asuivat erillään tai jos silloin oli vireillä kanne avioliiton purkamisesta tai asumuserosta.

8 luku

Perittävän lapselle, puolisolle ja vanhemmille suoritettavasta avustuksesta

2 §.

Mikäli eloonjääneen puolison kohtuullista toimeentuloa varten on tarpeen, annettakoon hänelle, pesän säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi. Avustuksen antamisella *älkөөn* kuitenkaan, jollei ole painavia syitä, loukattako perillisen oikeutta lakiosaan.

5 §.

Jos usealla on oikeus saada avustusta pesästä eivätkä varat riitä kaikkien avustusten täysimääräiseen suorittamiseen, on avustuksia niihin

5 a §

Eloojääneen puolison vaatimuksesta on toimitettava jako hänen ja ensiksi kuolleen puolison perillisten kesken.

Edellä 1 momentissa tarkoitettuun jakoon sovelletaan tämän luvun jakoa koskevia säännöksiä ja se sitoo myös niitä ensiksi kuolleen puolison perillisiä, joilla eloonjääneen puolison kuoltua olisi oikeus perintöön.

7 §

Puolisolla ei, mikäli erityisistä asianhaaroista ei muuta johdu, ole tämän luvun mukaista oikeutta jäämistöön, jos perittävän kuollessa oli vireillä kanne asumus- tai avioerosta tai jos puoliset olivat tehneet hakemuksen avioliiton purkamisesta tai asumuserosta. Sama on laki, jos puoliset on tuomittu asumuseroon, mikäli asumuserotuomio ei ole perittävän kuollessa rauennut tai jos puoliset olivat asumuserotuomiotta muuttaneet välien pysyvän rikoutumisen vuoksi erilleen.

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä

2 §

Perittävän kiblakumppanille, eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa sekä henkilölle, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa, voidaan antaa jäämistön säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos se on hänen toimeentulonsa kannalta tarpeen.

Sama on laki eloonjääneestä puolisosta, jolle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida turvata yhteisenä kotina käytettyä tai muuta jäämistöön kuuluvaa eloonjääneen puolison kodiksi sopivaa asuntoa taikka yhteisessä kodissa olevaa tavanmukaista asuntoirtoaimistoa.

Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

5 §

Jos perillinen on 18 vuotta täytettyään jatkuvasti työllään avustanut perittävää tämän elinkeinon tai ammatin harjoittamisessa taikka

Voimassa oleva laki

oikeutettujen kesken soviteltava sen mukaan kuin heidän tarpeisiinsa ja muutoin olosuhteisiin katsoen on kohtuullista.

6 §.

Avustus, josta säädetään 3 ja 4 §:ssä, maksettakoon kertakaikkisena määränä tai soveliaimääräajoin annettavina erinä. Milloin avustus on maksettava määräerinä, alkoon omaisuutta annettako saajalle, ellei hän pane hyväksyttävää vakuutta avustuserien suorittamisesta.

Oikeus voi, kun olennaisesti muuttuneet olosuhteet antavat siihen aihetta, muuttaa määräerinä suoritettavasta avustuksesta tehtyä sopimusta tai päätöstä.

7 §.

Avustusta 1 ja 2 §:n nojalla on vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Mikäli perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa tai erottelussa.

Avustusvaatimus, joka perustuu 3 tai 4 §:ään, on esitettävä, mikäli se kohdistetaan testamentin saajaan, vuoden kuluessa siitä, kun avustukseen oikeutetulle annettiin 14 luvun 4 §:ssä säädetyllä tavalla testamentista tieto, tai, mikäli avustukseen oikeutetulle ei ole toimitettava testamentista tietoa, vuoden kuluessa perunkirjoituksesta. Lahjan saajaan kohdistettava avustusvaatimus on esitettävä vuoden kuluessa siitä, kun avustukseen oikeutettu on saanut tiedon perittävän kuolemasta ja lahjoituksesta, kuitenkin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta.

Ehdotus

taloudessa saamatta siitä kohtuullista korvausta, on hän oikeutettu vaadittaessa saamaan jäämistöstä hyvityksen, vaikka työn tekeminen ei ole perustunut osapuolten väliseen sopimukseen.

Hyvitystä voidaan vaatia enintään viideltä vuodelta, ei kuitenkaan työstä, joka on tehty aikaisemmin kuin kymmenen vuotta ennen perittävän kuolemaa.

Hyvityksen määrää harkittaessa on otettava huomioon jäämistön varat, tehdyn työn laatu ja määrä, työn suorittajan ammattitaito, hänen perittävältä luontoissuorituksena tai muutoin saamansa vastike sekä muut erityiset asianhaarat. Hyvityksen antamisella ei kuitenkaan saa loukata perillisen oikeutta lakiosaa.

6 §

Avustukset ja 5 §:ssä tarkoitettu hyvitys annetaan jäämistöstä päältäpäin kertakaikkisena määränä. Testamentti on tehoton siltä osin kuin se loukkaa oikeutta saada avustusta tai hyvitystä.

Jollei lahjanlupauksena annettua sitoumusta ollut täytetty perittävän kuollessa, sitä ei voida saattaa voimaan siltä osin kuin se estää saamasta avustusta tai hyvitystä täysimääräisenä.

7 §

Jos usealla on oikeus saada avustusta tai hyvitystä eivätkä varat riitä niiden kaikkien täysimääräiseen suorittamiseen, on avustuksia ja hyvitystä niihin oikeutettujen kesken soviteltava sen mukaan kuin heidän tarpeisiinsa ja muutoin olosuhteisiin katsoen on kohtuullista.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

(kumottu)

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Mikäli perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa.

Avustusvaatimus, joka perustuu 3 tai 4 §:ään, on esitettävä, mikäli se kohdistetaan testamentin saajaan, vuoden kuluessa siitä, kun avustukseen oikeutetulle annettiin 14 luvun 4 §:ssä säädetyllä tavalla testamentista tieto, tai, mikäli avustukseen oikeutetulle ei ole toimitettava testamentista tietoa, vuoden kuluessa perunkirjoituksesta. Lahjan saajaan kohdistettava avustusvaatimus on esitettävä vuoden kuluessa siitä, kun avustukseen oikeutettu on saanut tiedon perittävän kuolemasta ja lahjoituksesta, kuitenkin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta.

9 §.

Jollei lahjanlupauksena annettua sitoumusta ollut täytetty perittävän kuollessa, älköön sitä saatettako voimaan, sikäli kuin se loukkaisi oikeutta saada avustusta tämän luvun mukaan.

(kumotaan)

12 luku

Testamenttiin perustuvasta käyttöoikeudesta

4 §

— — — — —
 Jos eloonjäänyt puoliso, joka ei ole kuolinpesän osakas, nostaa kanteen tai vastaa käyttöoikeuttaan koskevassa asiassa on vastaavasti sovellettava mitä 18 luvun 2 §:n 2 momentissa on säädetty.

19 luku

Pesänselvittäjästä ja testamentin toimeenpanijasta

1 §

— — — — —
 Hakemuksen voi tehdä myös sellainen avustukseen oikeutettu henkilö, joka ei ole kuolinpesän osakas, milloin tämän harkitaan olevan tarpeen avustusvaatimuksen toteuttamiseksi.
 — — — — —

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

23 luku

Perinnönjaosta

12 §

Pesänjakajan määräystä voi avustusvaatimuksen toteuttamiseksi hakea myös sellainen avustukseen oikeutettu henkilö, joka ei ole kuolinpesän osakas, samaten kuin eloonjäänyt puoliso, joka ei ole kuolinpesän osakas, 3 luvussa säädetyn oikeutensa toteuttamiseksi.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 198 .*
